

Republika e Kosovës
Republika Kosovo - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

VODIČ ZA POSREDOVANJE
MEĐU
VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

Priština, __. __. 2023. godine

Republika e Kosovës
Republika Kosovo - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministarka Ministarstva pravde i ministarka Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, na osnovu člana 44.3 Administrativnog uputstva (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti i člana 21.5 Uredbe (VRK) br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, uzimajući u obzir predlog Radne grupe i nakon procesa saradnje sa drugim relevantnim domaćim i međunarodnim partnerima, donosi ovo:

VODIČ ZA POSREDOVANJE MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

1. Svrha Vodiča za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu (Vodič) je da promoviše i podrži posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (IPO), kako bi se pomoglo:
 - 1.1. sprečavanje vršenja krivičnih dela od strane učenika u IPO, posebno učenika/dece mlađe od krivične odgovornosti (deca koja nisu navršila četrnaest (14) godina);
 - 1.2. obezbeđivanje bezbednog i prijateljskog okruženja za sve u IPO-u i reagovanje na situacije koje mogu dovesti do sukoba među vršnjacima u školi;
 - 1.3. obezbeđivanje podizanja svesti učenika za rešavanje sukoba i sporova među sobom, kroz posredovanje;
 - 1.4. povratak normalnih odnosa između učenika i njihova reintegracija u školu i društvo;
 - 1.5. priprema učenika za odgovoran život u duhu razumevanja, mira, tolerancije, rodne ravnopravnosti i prijateljstva među vršnjacima u školi.
2. Vodič je namenjen učenicima i nastavnicima, direktorima škola, roditeljima, rođacima ili drugim licima koji mogu da deluju kao posrednici u rešavanju sukoba i nesuglasica među vršnjacima u IPO i koji spontano ulaze u ovu ulogu.
3. Uputstvo stupa na snagu danom potpisivanja.

Arbërie NAGAVCI

Albulena HAXHIU

Ministarka Ministarstva
obrazovanja, nauke, tehnologije i
inovacija

Ministarka Ministarstva pravde

Priština, ____ . ____ . 2023. godine

SADRŽAJ

Rečnik terminologije koja se koristi u Vodiču	5
UVOD	7
I. OPŠTA ZNANJA O POSREDOVANJU MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU	9
1.1. <i>Sukobi među vršnjacima u školskom kontekstu</i>	9
1.1.1. <i>Rešavanje manjih sukoba... pre nego što eskaliraju</i>	10
1.1.2. <i>Prijavljivanje sukoba pomaže da se posreduje brže i lakše</i>	11
1.1.3. <i>Stavovi koje IPO treba da održava sa sukobljenim učenicima</i>	11
1.1.4. <i>Načini rešavanja sukoba</i>	12
1.2. <i>Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu</i>	13
1.3. <i>Principi posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu</i>	14
1.3.1. <i>Najbolji interes deteta</i>	15
1.3.2. <i>Izražavanje volje</i>	15
1.3.3. <i>Ravnopravnost</i>	16
1.3.4. <i>Pravo na saslušanje i izražavanje stavova i zabrinutosti</i>	16
1.3.5. <i>Nepriistrasnost i nezavisnost</i>	16
1.3.6. <i>Pravo deteta da se prema njemu postupa sa dostojanstvom i osećajnošću</i>	17
1.3.7. <i>Privatnost i poverljivost</i>	17
1.4. <i>Učesnici u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu</i>	17
1.4.1. <i>Učenici – strana uključena u procesu posredovanja</i>	17
1.4.2. <i>Posrednici u školskom kontekstu</i>	17
1.4.3. <i>Vaspitač/ica, učitelj/ica, nastavnik/ca</i>	19
1.4.4. <i>Razredni starešina</i>	19
1.4.5. <i>Razredna zajednica</i>	19
1.4.6. <i>Direktor škole</i>	19
1.4.7. <i>Rukovodilac/odgovorna osoba slučaja koga odredi direktor</i>	20
1.4.8. <i>Upravni odbor</i>	20
1.4.9. <i>Savet roditelja</i>	20
1.4.10. <i>Savet učenika</i>	20
1.4.11. <i>Ostale stručne i pomoćne službe</i>	21
1.5. <i>Posredovanje „od, za, sa i između učenika/dece“</i>	21
1.6. <i>Dužnosti posrednika</i>	21
1.7. <i>Prednosti/uticaji posredovanja</i>	22
II. FAZE PROCESA POSREDOVANJA MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU	23
2.1. <i>Pokretanje postupka posredovanja – Upućivanje na posredovanje</i>	23
2.2. <i>Sporazum stranaka za sprovođenje posredovanja</i>	23
2.3. <i>Sastanci posredovanja</i>	24
2.4. <i>Sporazum u postupku posredovanja</i>	25

2.5. Prekid i okončanje postupka posredovanja.....	25
III. STRUČNO OSPOSOBLJAVANJE I PROMOCIJA POSREDOVANJA MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU	26
3.1. Osposobljavanje za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu.....	26
3.1.1. Izbor učenika kao posrednika.....	26
3.1.2. Priprema i izgradnja kapaciteta za posredovanje i mirno rešavanje sukoba.....	27
3.1.3. Imenovanje i sertifikacija učenika za posredovanje.....	27
3.2. Promovisanje posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu.....	28
Aneks 1: Deset (10) principa u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu.....	29
Aneks 2: Izjava pod zakletvom posrednika među vršnjacima u školskom kontekstu.....	30
Aneks 3: Standardni obrazac izveštaja o posredovanju.....	31
Aneks 4: Obrazac sporazuma postignutog u posredovanju među vršnjacima u školskom kontekstu.....	32
LISTA IZVORA.....	33

Rečnik terminologije koja se koristi u Vodiču

- **Nasilje** - uključuje, ali nije ograničeno na namerna dela ili radnje koje učenik čini drugom učeniku, kao što su: upotreba fizičke sile, psihički pritisak, bilo koja radnja koja izaziva ili pretil fizičkim i psihičkim bolom; izazivanje osećaja straha, lične opasnosti, povrede dostojanstva; fizički napad bez obzira na posledice; vređanje, psovanje, prozivanje uvredljivih imena i drugi oblici grubog uznemiravanja; stalno ponavljanje ponašanja sa ciljem ponižavanja druge osobe; dovođenje drugog učenika u poziciju da strahuje za fizičko, emocionalno i ekonomsko stanje, kao i sve vrste nasilja definisane Uredbom o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja i važećim zakonodavstvom;
- **Direktor** - najviši rukovodilac IPO-a;
- **Dete** - znači svaki učenik IPO mlađi od 18 godina, osim u slučajevima kada je punoletstvo navršeno ranije, u skladu sa zakonodavstvom na koje podleže;
- **Prostorija u sedištu i van sedišta institucije** - označava prostoriju unutar i van škole, odnosno IPO-a, u kojem se odvija obrazovno-vaspitni rad, kao i druge vannastavne aktivnosti;
- **Institucija preduniverzitetskog obrazovanja/IPO** - označava svaku školu ili instituciju za obuku koja nudi obrazovne usluge na nivoima 0 - predškolsko obrazovanje, 1 - osnovno obrazovanje, 2 - niže srednje obrazovanje, 3 - više srednje obrazovanje i 4 - postsekundarno obrazovanje;
- **Zakonik pravde o maloletnicima/Zakonik** - Zakonik br. 06/L-006 pravde o maloletnicima; (Službeni list, br. 17, 18. oktobar 2018);
- **Konvencija o pravima deteta/Konvencija** - Konvencija o pravima deteta koju je usvojila Generalna skupština Organizacije Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine;
- **Ustav** - Ustav Republike Kosovo;
- **Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju** - Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo (Službeni list, br. 17, 16. septembar 2011);
- **Zakon o zaštiti deteta** - Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta; (Službeni list br. 14, 17. jul 2019);
- **Zakon o posredovanju** - Zakon br. 06/L-009 o posredovanju (Službeni list br. 14, 20. avgust 2018);
- **Zaštita deteta** - znači prevenciju i reagovanje na nasilje, bilo u prostorijama u sedištu ili van sedišta IPO-a;
- **Nastavnik** - kvalifikovano lice prema odredbama Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju sa akademskom i stručnom spremom, zaposleno za pružanje obrazovnih usluga za učenike u IPO, koje obuhvata, ali se ne ograničava na: vaspitača/icu, učitelja/icu, nastavnika/cu;
- **Posredovanje** - ako kontekst ne podrazumeva drugačije, znači proces posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu;

- **Posrednik** - ako kontekst ne podrazumeva drugačije, nepristrasna i nezavisna treća strana, koja može biti učenik, nastavnik, direktor, roditelj ili rođak, koja pomaže deci da poboljšaju odnos ili razreše sukob između njih;
- **U svim fazama** - obuhvata sve postupke u kojima je dete u kontaktu sa nadležnim institucijama ili stručnjacima za zaštitu deteta;
- **Učenik** - svako dete upisano u bilo koju IPO;
- **Roditelj**- označava lice/lica koje su rodile ili usvojile dete, zajedno ili same, u braku ili van braka, ili koje su priznale materinstvo ili očinstvo vanbračnom detetu;
- **Centar za socijalni rad/CPS** - je stručna javna ustanova na nivou opštine, nadležna za zaštitu građana u stanju socijalne potrebe;
- **Registar slučajeva nasilja u IPO** - označava bazu podataka u kojoj se evidentiraju prijavljeni slučajevi nasilja u IPO-u, koja se vodi prema Uredbi o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja;
- **Uredba o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja** - Uredba (VRK) br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (20.09.2013);
- **Unutrašnja zaštitna mreža:** Predškolsko vaspitanje – (direktor Institucije, Savet roditelja) i škole (direktor škole, Savet roditelja, Upravni odbor škole i Savet učenika);
- **Spoljna zaštitna mreža:** Relevantno Ministarstvo obrazovanja - (Sektori prosvetne inspekcije u regionu), Savet roditelja Kosova, Savet učenika na nacionalnom nivou), relevantna Opštinska direkcija za obrazovanje - (Savet učenika i Savet roditelja na opštinskom nivou, relevantni službenik za prava deteta), relevantna Direkcija za zdravstvo i socijalnu zaštitu - (Centar za socijalni rad, Centri porodične medicine, Ministarstvo pravde - (Probaciona služba Kosova, Korektivna služba Kosova, Kosovska policija i drugi pomoćni mehanizmi - (mediji, Institucija ombudsmana, nevladine organizacije koje se bave pravima dece i pitanjima nasilja u školi);
- **Škola** - svaka IPO.
- **Administrativno uputstvo o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti** - Administrativno uputstvo (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti (19.01.2021)

Deca imaju pravo na zaštitu i brigu koja je neophodna za njihovo blagostanje... Svako dete ima pravo da bude zaštićeno od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije.

(Ustav, član 50 (1 i 3))

Usvajanjem Administrativnog uputstva (VRK)-br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti (u daljem tekstu: Administrativno uputstvo (VRK) br. 01/2021), u januaru 2021. godine, ostvaren je napredak u unapređenju ostvarivanja prava deteta u sistem zaštite dece. Jedno od važnih pitanja je uključivanje posredovanja među vršnjacima u školski kontekst, pa je u stavu 3. člana 44. (Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu) Administrativnog uputstva (VRK) br. 01/2021 definisan je na sledeći način:

„Ministarstvo pravde u saradnji sa dotičnim ministarstvom za obrazovanje i ostalim relevantnim domaćim i međunarodnim partnerima treba da podstiču i podržavaju posredovanje među vršnjacima, i izdaju odgovarajuće uputstvo za ovaj proces.“

Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu predviđeno je i stavom 5. člana 25. (Postupak za rešavanje slučajeva nasilja u školi) Uredbe (VRK) br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, kojim se definišu:

„Institucija preduniverzitetskog obrazovanja u saradnji sa drugim vladinim i nevladinim institucijama stvara mehanizam neformalnog posredovanja među vršnjacima kao metod za rešavanje sukoba nastalog kao posledica nasilja.“

Kao rezultat toga, na osnovu člana 44 (stav 3) Administrativnog uputstva (VRK) br. 01/2021 i člana 25 (stav 5) Uredbe (VRK) br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, Ministarstvo pravde u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija i relevantnim domaćim i međunarodnim partnerima pripremio je Vodič za posredovanje među vršnjacima u kontekstu škole (Vodič), u cilju podsticanja i podrške posredovanju među vršnjacima u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (IPO), kao metod za rešavanje sporova i sukoba nastalih kao posledica nasilja, kao i sprečavanje činjenja krivičnih dela od strane učenika, posebno učenika/dece mlađe od krivične odgovornosti (deca koja nisu navršila četrnaest (14) godina). Iako je posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu manje formalno, treba imati u vidu da su u ovom procesu uključeni učenici, a samim tim i za sve druge procese u kojima su učenici uključeni, uključujući i posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu, sve radnje i odluke donete sa detetom i za dete moraju biti u skladu sa važećim zakonodavstvom, što uključuje, ali nije ograničeno na: Ustav, Konvenciju o pravima deteta, Zakon o zaštiti deteta, Zakonik pravde o maloletnicima, Zakon o posredovanju, Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, Administrativno uputstvo o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti, Uredbu o Protokolu za prevenciju i

upućivanje nasilja i relevantno zakonodavstvo na snazi. Kao rezultat toga, sva pitanja predložena u ovom vodiču su u skladu sa zakonodavstvom na snazi.

Polazeći od činjenice da je prema Ustavu „*Svako lice ima pravo na osnovno i besplatno obrazovanje*“ (član 47.1) a takođe i po Ustavu „*Svako dete ima pravo da bude zaštićeno od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije*“ (član 50.3) i s obzirom da je Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju (član 1.(2.5)) definisano da je jedan od ciljeva preduniverzitetskog obrazovanja i osposobljavanja je i priprema učenika za odgovoran život u duhu razumevanja, mira, tolerancije, rodne ravnopravnosti i u prijateljstvu sa pripadnicima svih zajednica u Republici Kosovo i šire, kao rezultat pravo na obrazovanje i zaštitu dece je u nadležnosti države. Stoga, ovaj Vodič ima za cilj da pruži podršku IPO i relevantnim licima, konkretnim savetima i uputstvima za mirno rešavanje sukoba putem posredovanja, da stvori bezbedno okruženje, bez zlostavljanja, atraktivno i podsticajno, koje osigurava dobrobit za učenike.

Ovaj vodič ima tri glavne komponente:

- (1) Izgradnja kapaciteta IPO da se na odgovarajući način bave posredovanjem;
- (2) Osposobljavanje učenika, nastavnika, roditelja i drugih lica za mirno rešavanje sporova i sukoba učenika u IPO;
- (3) Podizanje svesti u IPO da se kroz različite aktivnosti povećava osetljivost rešavanja sukoba, sprečavanje produbljivanja sukoba i stvaranje nesigurnih okruženja u školama, kao i sprečavanje činjenja krivičnih dela dece koja su učenici u IPO.

Ovaj vodič je takođe napravljen uzimajući u obzir dobre prakse koje su do sada razvijene na Kosovu¹ kao i relevantne međunarodne standarde i prakse, uvek uzimajući u obzir da se ove prakse prilagođavaju uslovima i kontekstu Kosova i relevantnim zakonima koji su na snazi na Kosovu.

Imajući u vidu saradnju i podršku koju smo imali tokom izrade ovog vodiča, koristimo priliku da se zahvalimo Terre des hommes Kosova (TdhK) i svima koji su doprineli izradi i finalizaciji ovog vodiča.

Nadamo se da će ovaj vodič, ma koliko malo, doprineti olakšavanju procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu.

¹ Ovaj vodič takođe sadrži materijal iz Priručnika za pregled dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama (KEC i ForumZFD) i iz Priručnika za timove za posredovanje među vršnjacima (KEC).

I. OPŠTA ZNANJA O POSREDOVANJU MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

1.1. Sukobi među vršnjacima u školskom kontekstu

Sukob se može definisati kao situacija u kojoj se pojedinci ne slažu ili imaju različite potrebe, interese ili vrednosti što dovodi do tenzija među njima.² Tačnije, „sukob je činjenica, ono što se dešava i što se ne percipira podjednako od obe strane“,³ dakle „to znači društvo sa tenzijama, sa podelama i uključeno u nasilne akcije. Gledano iz takve perspektive, sukob se tretira kao negativna pojava koju treba izbegavati“.⁴ Sukob je deo svih sfera društvenog života i postoji i u školama. Kao što se u svakom odnosu i interakciji ljudi susreću sa situacijama i trenucima i sa sukobima i nesuglasicama raznih vrsta, tako „i među decom, posebno školskog uzrasta, suočeni su sa situacijama u kojima se javljaju nesuglasice, prigovori i kao rezultat toga dolaze do sukoba, koji donose različite probleme među vršnjacima, ali i njihovim porodicama i čitavim društvom“.⁵

IPO treba da bude mesto socijalizacije, model integracije i mesto za rešavanje sukoba i da kontinuirano preduzimaju korake da spreče bilo kakav sukob unutar ili van škole kada su učenici uključeni. Sukobi između učenika, bilo u prostorijama u sedištu ili van sedišta IPO-a, mogu dovesti do nasilja. „Iako nastavnici imaju suštinsku ulogu u prevenciji nasilja u IPO, ne mogu sami da zaustave nasilje. Budući da su uzroci pojave nasilja u IPO višefaktorni, stoga je u cilju prevencije nasilja potrebna posvećenost i višedimenzionalni pristup svih aktera, uključujući unutrašnju i spoljnu zaštitnu mrežu.“⁶ Takođe, veoma je važno da se mnogi od ovih sukoba u školama mogu i trebaju rešavati mirnim putem, mogu se rešavati i posredovanjem. S tim u vezi, IPO, pored preduzimanja svih odgovarajućih mera za zaštitu učenika od bilo kog oblika nasilja, mora da preduzme i efikasne procedure za prevenciju i identifikaciju, prijavljivanje, upućivanje, tretman, uključujući i proces posredovanja.

Kakav god da je oblik nasilja nad učenikom od strane drugog učenika, ono može imati posledice na život i dobrobit učenika u smislu fizičkog, emocionalnog i građenja njihovih odnosa. Zbog toga je veoma važno da u svakoj IOP učenici ne budu prepušteni da se sami suočavaju sa sukobom. Moraju se preduzeti mere i radnje da se učenik ne samo oseća slobodnim da prijavi već ima podršku i saradnju svih aktera, uključujući unutrašnju i spoljnu zaštitnu mrežu, a učenike nauči kako da se zaštite i šta da rade u slučajevima kada se suočavaju sa sukobima, kako u prostorijama u sedištu tako i van sedišta IPO.

IPO treba da stvore kulturu i sistem da podstiču učenike da pomažu jedni drugima, osuđuju loše ponašanje i istovremeno štite učenike koji su se našli u konfliktnoj situaciji.⁷

Sprečavanje bilo kakvog sukoba u školi ili van nje, kada su učenici uključeni, je zakonska obaveza svih zaposlenih u obrazovnim institucijama, koji moraju preduzeti sve razumne korake da učenici i osoblje ne budu povređeni ili izloženi uvredljivim rečima i radnjama.⁸ Zaštita i

2 Videti Priručnik za obuku: Zakon o posredovanju - USAID, april 2012, str. 15

3 Videti Hajrullah Mustafa: Posredovanje u pravosudnom sistemu Republike Kosovo i njegova pozitivna efikasnost, *Opinio Juris*, br. 1/2015, str. 87

4 Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 14. I ovde, str. 30;

5 Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama. Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 8.

6 Vodič za primenu Uredbe (KRR) br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, strana 5

7 Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama. Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 8.

8 Videti član 4, Zakon br. 04/L-032 za preduniverzitetsko obrazovanje u Republici Kosovo (Službeni list, br. 17, 16. septembar 2011.)

bezbednost učenika treba da budu prioritet svakog IPO i trebalo bi da budu u srži svih školskih procesa i aktivnosti. IPO je u obavezi da obezbedi mehanizme za zaštitu učenika od svake vrste nasilja, socijalne isključenosti ili nesigurnosti koja bi štetila dobrobiti učenika.

Prijateljsko, bezbedno, nenasilno i nediskriminatorno okruženje znači stvaranje pozitivne klime u školi koja direktno doprinosi fizičkom, socijalnom i emocionalnom razvoju svih učenika. Štaviše, pozitivna školska klima može dovesti do smanjenja izostanaka, poslužiti kao metod prevencije negativnih događaja, minimizirati slučajeve nasilja i kao rezultat toga učenici postižu veće akademske rezultate.⁹

Treba imati na umu da posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu nije jedino sredstvo za rešavanje sukoba u školi, već je sredstvo koje omogućava učenicima da postanu svesni da je moguće bolje živeti zajedno i da sukob može biti rešen mirnim putem. Istovremeno, posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu je sredstvo za sprečavanje izvršenja krivičnih dela učenika u IPO.

Suprotstaviti se, odbiti upotrebu nasilja više je od hrabrosti. Suprotno ponašanje pomaže njenom ponavljanju. Mnogo je ljudi koji biraju prvo ponašanje.¹⁰

1.1.1. Rešavanje manjih sukoba... pre nego što eskaliraju

Tokom procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu treba obratiti pažnju na „male sukobe”, sukobe koji nisu mnogo vidljivi ili „naizgled beznačajni”. Ideja je da se svi ovi manji sukobi spreče i poprave rešavanjem tenzija i traženjem konstruktivnih rešenja, povoljnim sporazumom. Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu može sprečiti eskalaciju sukoba, ideja je da se ublaži ono što može izazvati lavinu od snežne grude. To je i sredstvo za sprečavanje činjenja krivičnih dela učenika u IPO i sredstvo za dugoročno poboljšanje školske klime, odnosno tretiranje nasilja na njegovom izvoru. Umesto borbe protiv nasilja a posteriori, posredovanje u malim sukobima omogućava rešavanje istog na izvoru, poboljšavajući atmosferu među učenicima: uvek treba imati na umu da će učenici, ako budu naučeni da sukobe rešavaju mirnim putem, biti ljubazni jedni prema drugima.

Sprečavanje eskalacije sukoba među učenicima je veoma važno jer „Produbljivanjem sukoba postoji mogućnost i rizik njegove dalje eskalacije, onemogućavajući mogućnost dijaloga, komunikacije, a samim tim i rešavanja sukoba.”¹¹

Sukob nije statičan, već je dinamičan proces koji uključuje spirale eskalacije i deeskalacije. Sukob se ne može eliminisati ili ignorisati, već se moraju naći i razraditi načini da se sukob prepozna i reši, pa tako što ranije posredovanje u sukobima između učenika pomaže ne samo da se sukob lakše reši, već i posledice sukoba budu manje. Time se sprečava nasilje i činjenje krivičnih dela od strane učenika.

Netolerantna učionica, kojom vladaju:

- ✓ formiranje grupa, klika i neposlušnih grupa,
- ✓ netrpeljivost prema rasnim i kulturnim razlikama,

⁹ Videti Kratki vodič - Transformacija škola u prijateljska okruženja i bez zlostavljanja za decu, oktobar 2020, Kosovski obrazovni centar (KEC)

¹⁰ Videti Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 23

¹¹ Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 14.

- ✓ nedostatak podrške školskih drugova što dovodi do usamljenosti i izolacije,
- ✓ ljutnja na dostignuća drugih,

...to je plodno tlo za stvaranje neprijateljstava, nepoverenja i sukoba.¹²

1.1.2. *Prijavljivanje sukoba pomaže da se posreduje brže i lakše*

Škola mora da promoviše i stvara sistem i kulturu prijavljivanja sukoba i nasilja među učenicima. Svaki učenik, nastavnik, direktor, roditelj i drugi zaposleni u IPO koji sumnja ili zna da je došlo do sukoba ili nasilja nad učenicima, dužan je da odmah prijavi slučaj. Sve slučajeve nasilja i sukoba koji su predstavljeni IPO-u moraju odmah da razmotre direktor i nastavnici. Direktor je dužan da na najbolji mogući način obezbedi, čuva i analizira podatke o nasilju prikazane u IPO-u kojim rukovodi. Registar slučajeva nasilja u IPO-u vodi se prema uputstvima Sistema za upravljanje informacijama u obrazovanju, pozivajući se na Vodič za sprovođenje Protokola za sprečavanje i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (Uredba VRK-21/2013).

1.1.3. *Stavovi koje IPO treba da održava sa sukobljenim učenicima*

Vrste stavova koje IPO treba da održava sa sukobljenim učenicima su:

- ✓ **Stav usmeren na rešavanje problema** - Sukob je istovremeno i problem koji zahteva rešenje. Dakle, kad god dođe do sukoba u sedištu i van sedišta IPO-a, nastavnici treba da pokušaju da ga reše zajedno sa svim učenicima, a ne da ih isključuju iz njegovog rešenja. Ovo ne samo da bi donelo mnoge ideje, već i ojačalo klimu i pozitivne odnose u IPO-u.
- ✓ **Stav usmeren na postizanje kompromisa** - Ovakav stav nastoji da učenicima stavi do znanja da je u životu teško uvek postići sve što želite. Iz tog razloga, često je dobro da sukobljene strane postignu kompromis između sebe i ocenjuju kompromis kao dostignuće. Ovo zahteva od nastavnika ne samo da dobro sasluša zahteve učenika, već i da im omogući da dobro slušaju i razumeju zahteve jedni drugih.
- ✓ **Stav usmeren na stvaranje mirnih situacija u učionici i IOP-u** - Obično za nastavnike koji su skloni takvim situacijama, većina dečjih sukoba je trivijalna i pokušavaju da usmere pažnju učenika na druge stvari.
- ✓ **Omalovažavajući stav** - Takav stav je zasnovan na ideji da je bolje da učenici nauče da predviđaju i prosuđuju posledice svojih postupaka. Iz tog razloga, nastavnik dozvoljava učenicima da rade samostalno, prethodno određivši granice ove radnje.¹³

¹² Ibid, str. 22

¹³ Videći, Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 14

1.1.4. Načini rešavanja sukoba

Načini rešavanja sukoba mogu biti različiti i zavise od konkretnih situacija i sukoba. Međutim, jedan od načina koji se predlaže u slučajevima rešavanja sukoba na miran način sadrži sledeće korake:

- ✓ **Prvi korak** ima za cilj da pomogne sukobljenim učenicima da bolje artikuliraju svoje zahteve. U ovom slučaju mogu se postavljati pitanja koja pomažu sukobljenim učenicima da izraze svoje zahteve u vezi sa konkretnim sukobom.
- ✓ **Drugi korak** ima za cilj da otkrije uzroke sukoba i pomogne učenicima da bolje definišu svoj odnos prema sukobu. Pošto su sukobi često uzrokovani pogrešnim shvatanjem učenika o tome šta traže, ovaj korak omogućava njihovo dalje pojašnjenje.
- ✓ **Treći korak** ima za cilj da ispita mogućnosti koje se nude za zadovoljavanje sukobljenih učenika. Ovde se mogu postaviti pitanja kao što su: Koji su neki od načina da ispunimo svoje želje? Koji su neki od načina na koje i druga strana može da ispuni svoje želje? Šta ostali drugovi iz razreda predlažu po tom pitanju?
- ✓ **Četvrti korak** ima za cilj razmatranje alternativnih rešenja. Pitanja koja se mogu postaviti u tu svrhu mogu biti: Koji od predloženih načina je najbolji? Kakve bi to bile posledice po sukobljene učenike? Hoće li svi biti zadovoljni njima?
- ✓ **Peti korak** ima za cilj najbolji izbor za sukobljene učenike. Pored toga, u ovoj fazi od njih se može tražiti ne samo da ga odobre, već i da izraze svoju odgovornost za posledice.
- ✓ **Šesti korak** ima za cilj da otpočne proces ispitivanja praktične vrednosti prihvaćenog rešenja i njegovog životnog veka.¹⁴

Gore navedeni koraci će pomoći nastavnicima i posrednicima da brže dođu do srži sukoba i pronađu njegova rešenja, a time i do rešenja putem posredovanja.

U nastavku vas podsećamo na nekoliko jednostavnih saveta, koje sugeriše dugogodišnja praksa rešavanja sukoba, koje treba uzeti u obzir u procesu posredovanja i pokretanju procesa posredovanja.

- ✓ Najbolje vreme za rešavanje sukoba je kada su učenici koji su uključeni relativno mirni. Započinjanje fizičke bitke bi produbilo sukob;
- ✓ Zapamtite da čak i ljudi koji prete ili napadaju druge imaju svoje slabe tačke, oni se takođe plaše. Pre nego što postupite, pokušajte da ih upoznate i razumete;
- ✓ Pokušajte što više da shvatite koji su to motivi koji su vršnjake gurnuli u svađu, šta se nadaju da će postići uključivanjem u nju i koji je to strah koji ih prati;
- ✓ Ne prihvatajte nasilna ponašanja, ali ne zaboravite da su i vršnjaci, koji ih praktikuju, ljudska bića. Pokušajte da otkrijete pozitivne elemente takvih osoba, jer vam to može pomoći da utičete na njihovu promenu;
- ✓ Zapamtite, mi imamo sposobnost da činimo i dobro i loše. Ne nedostaje prilika da se dobro uradi. Zависи samo od odluke koju donosimo;
- ✓ Mašta je naš veliki dar. Trebalo bi da se koristi da se ispita što više alternativnih pozitivnih ishoda sukoba. Ovo će takođe pomoći procesu izbora najbolje alternative i uspešnog završetka posredovanja;
- ✓ Poštovanje je veoma važno u društvenim odnosima. Ako poštujemo druge, oni će težiti da poštuju nas. Bićemo sposobniji da poštujemo druge ako naučimo da poštujemo sebe;

¹⁴ Videći, Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 15

- ✓ Kada su obe strane zadovoljne ishodom spora, onda se radi o rešenju u kom su svi pobednici. Samo poštovanje i pozitivne ocene mogućih ishoda sukoba mogu dovesti do ovakvih rešenja;
- ✓ Pokušajte da razumete i procenite problem iz svih mogućih uglova. Ovo će vam pomoći da razumete potpunu sliku sukoba i pružite rešenja gde svi izlaze kao pobednici.¹⁵

1.2. Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu

U Republici Kosovo, Zakon o posredovanju definiše posredovanje kao vansudsku delatnost, odnosno predstavlja alternativni metod za rešavanje sukoba između pravnih subjekata, koji se razvija nezavisno od pravosudnog sistema.¹⁶ Ovaj postupak je potpuno dobrovoljan sa stanovišta njegovog izbora, kao alternative za rešavanje sukoba, u izboru posrednika i do prihvatanja ili ne prihvatanja predloženog sporazuma. Dok je posrednik treća i neutralna osoba, licencirana od strane Ministarstva pravde, ovlašćena da posreduje između dve ili više strana u cilju rešavanja sporova, u skladu sa Zakonom o posredovanju, principima, pravilima i postupcima posredovanja.¹⁷

Pored posredovanja prema Zakonu o posredovanju, poseban vid posredovanja je posredovanje među vršnjacima, koje se razlikuje od posredovanja prema Zakonu o posredovanju i posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu. Posredovanje među vršnjacima je manje formalan proces u kojem za strane uključene u sukobu, dete počinioca krivičnih dela mlađe od krivične odgovornosti i njegovog vršnjaka u svojstvu oštećene strane, bira se jedan ili više posrednika koji će im pomoći da dođu do zadovoljavajućeg rešenja za obe strane i reše sukob. Cilj posredovanja među vršnjacima je da se pruži prilika za povratak u normalne odnose među vršnjacima i da se dete rehabilituje i ponovo integriše u društvo. Procedura za posredovanje među vršnjacima je razvijena u skladu sa principima definisanim u Zakoniku pravde o maloletnicima i odredbama Zakona o posredovanju i podzakonskim aktima za sprovođenje ovog zakona kao i Administrativnog uputstva (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti. U posredovanju među vršnjacima, državni tužilac za maloletnike ili rukovodilac slučaja, uzimajući u obzir prirodu dela, okolnosti u kojima je delo izvršeno i istoriju deteta, ako smatraju da će to biti prikladnije i u najboljem interesu deteta, mogu predložiti postupak posredovanja. Posrednici u ovoj vrsti posredovanja su posrednici za maloletnike koji imaju licencu Ministarstva pravde.¹⁸ Dok je posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu proces rešavanja sukoba u svakodnevnom životu u IPO, u kojem nepristrasna i nezavisna treća strana, a to mogu biti učenici, nastavnici, staratelji, direktor, roditelji ili srodnici, pokušava da organizuje sastanke između učenika, kako bi im pomogli da poboljšaju odnos ili da reše sukob između njih. Posebnost posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu je da u ovom procesu

¹⁵ Videti, *Ibid.*, str. 23

¹⁶ Videti Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 3 (1.1))

¹⁷ Videti član 22 Zakona br. 06/L-009 o posredovanju, koji definiše uslove za posrednike kao i njihov proces sertifikacije i licenciranja; Administrativno uputstvo (MP) br. 03/2019 o licenciranju posrednika u Republici Kosovo i član 3 (1.2). Kodeks (MD) br. 12/2019 ponašanja posrednika u Republici Kosovo.

¹⁸ Videti Poglavlje II- Posredovanje (članovi 9-11) Zakonik br. 06/L-006 pravde o maloletnicima (Službeni list, br. 17, 18. oktobar 2018.), Poglavlje VI- posredovanje među vršnjacima (čl. 37-44), Administrativno uputstvo (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i postupanju sa decom koja čine krivična dela mlađa od krivične odgovornosti (19.01.2021.); Poglavlje III - Ustupanje maloletnih predmeta u postupku posredovanja (članovi 18-25), Uredba Tužilačkog saveta Kosova br. 04/2019 o postupku posredovanja u predmetima od strane tužilaštva

posrednici spontano ulaze u ovu ulogu, pa tu ulogu može igrati svako. Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu je oblik obrazovanja učenika i zaposlenih u IPO, kao i u sticanju kulture dijaloga i tolerancije, to je kultura zasnovana na komunikaciji, prihvatanju različitosti drugih, a što ranije učenici budu učili o tome, to će više resursa imati da upravljaju sukobima tokom svog budućeg života. Učeći da rešavaju sukobe mimo nasilja, ali kroz dijalog, učenici razvijaju psihosocijalne veštine sposobne da promene školsku klimu. Treba napomenuti da posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu nije metod koji čini čuda, već jednostavno dodatni alat, u okviru svih alata koji postoje u IPO, za rešavanje sukoba i stvaranje mirnije klime u školi.

Na osnovu Uredbe o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja, za prevenciju i reagovanje na slučajeve nasilja, svakoj obrazovnoj institucije se predlaže da razvija razvojne planove i akcione planove i definišu ciljeve, mere i sistemske aktivnosti koje doprinose prevenciji svih vrsta nasilja. U tom pravcu, obaveza je IPO da obezbedi podizanje svesti učenika za rešavanje sporova među sobom kroz neformalno posredovanje od strane vršnjaka.¹⁹ U tom duhu treba sagledati i primeniti i ovaj Vodič, koji „pored rukovodstva škole, i učenici treba da se postepeno upoznaju sa projektom posredovanja. Prethodno je potrebno sprovesti niz pripremnih i informativnih aktivnosti kako bi raspravljali i bolje razumeli koncepte posredovanja i pristup mirnom rešavanju sukoba i koristi od aktivnosti posredovanja među vršnjacima.”²⁰

1.3. Principi posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu

Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu je proces koji podrazumeva nekoliko radnji koje se odnose na dete. Kao rezultat principa definisanih u Zakonu o zaštiti deteta, kao i drugim pravnim aktima koji regulišu pitanja u vezi sa dečjom zaštitom, Administrativno uputstvo (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti, Uredba o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja, Administrativno uputstvo (VRK) br. 02/2021 za sprovođenje pravde prilagođene deci u krivičnom, građanskom i upravnom postupku, uključujući Zakon o posredovanju kao i Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju, imaju efekta i treba ih na odgovarajući način primeniti i u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu. Principi definisani u ovim aktima međusobno se dopunjuju i uključuju, ali nisu ograničeni na sledeće principe: Najbolji interes deteta; Izražavanje volje; Jednakost stranaka; Pravo deteta da bude saslušano i da izrazi stavove i zabrinutost; Nepristrasnost i nezavisnost, pravo deteta da se prema njemu postupa dostojanstveno i osetljivo i Privatnost i poverljivost. Primena ovih principa je od suštinskog značaja za uspeh procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, jer neprimenjivanjem ovih principa narušava se postupak posredovanja, a samim tim i postizanje rešenja ili dogovora.

Uprkos činjenici da u posredovanju među vršnjacima u školskom kontekstu posrednici u ovom procesu spontano ulaze u ovu ulogu, odnosno svako može da igra ovu ulogu, posrednici moraju poštovati ove principe, koji na neki način čine prava i dužnosti posrednika, koje su na neki način i garancija efektivnosti i održivosti procesa posredovanja.

¹⁹ Videti član 6 (1.3) i član 9 (1.8), Uredba VRK - br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja

²⁰ Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 13 i 14.

1.3.1. Najbolji interes deteta

Sve radnje koje se tiču deteta, preduzete od strane državnih, javnih ili privatnih institucija, moraju biti u najboljem interesu deteta. (Ustav, član 50.4)

Sve mere, radnje i odluke koje se tiču učenika uključenih u postupak posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, u svim fazama, koje preduzimaju uključene strane, moraju biti u najboljem interesu deteta, a najbolji interes deteta mora biti preovlađujuća briga, u kombinaciji sa drugim pravima deteta.

Da bi se obezbedio najbolji interes dece u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, treba voditi računa bar da:

- ✓ održivost treba da bude ključni cilj, da obezbedi stabilnost ličnih odnosa dece i okruženja i da garantuje kontinuitet obrazovanja dece;
- ✓ sve mere i radnje se preduzimaju i sprovode blagovremeno i bez neopravdanog odlaganja;
- ✓ implementirati sveobuhvatan pristup koji uzima u obzir sve interese deteta, uključujući psihičko, fizičko blagostanje, pravne, socijalne i ekonomske interese;
- ✓ stavovima i mišljenjima učenika daje se odgovarajuća težina, u zavisnosti od njegovog uzrasta i sposobnosti razumevanja;
- ✓ prava učenika, uključujući ali ne ograničavajući se na pravo na dostojanstvo i jednak tretman, moraju se poštovati u svakom trenutku;
- ✓ da vodi računa o individualnosti učenika, uzrastu, zrelosti, stepenu razvoja, maternjem jeziku, polu, identitetu, zdravstvenom stanju i posebnim sposobnostima u cilju zaštite učenika od bilo kakvog fizičkog ili psihičkog oštećenja.²¹

1.3.2. Izražavanje volje

Proces posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu odvija se punom i slobodnom voljom učenika.²² Učenici slobodno odlučuju o razvoju procesa posredovanja.²³ Takođe, učenici nisu u obavezi da postignu sporazum putem posredovanja, bez svoje slobodne volje.²⁴ Posrednik mora da vodi računa tokom celog procesa posredovanja da učenici svojom punom i slobodnom voljom učestvuju i usmeravaju svaku fazu postupka ili napuštanje procesa posredovanja.²⁵

²¹ Videti član 5, Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta (Službeni list, br. 14, 17, jul 2019.); Videti član 6 i član 7, Administrativno uputstvo (VRK) br. 02/2021 za sprovođenje pravde prilagodene deci u krivičnom, građanskom i upravnom postupku i član 5 Administrativnog uputstva (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti.

²² Videti član 4, Zakon br. 06/L-009 o posredovanju i član 4.1, Kodeks (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika u Republici Kosovo,

²³ Videti Ibid, član 12.2.

²⁴ Videti Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 9.7.

²⁵ Videti član 4.2, Kodeks (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika.

1.3.3. Ravnopravnost

U procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, učenici su ravnopravni i svaki učenik ima ista prava priznata važećim zakonodavstvom, koja su im garantovana bez ikakvih razlika. Svi učenici moraju biti tretirani jednako u svim fazama posredovanja.

Učenici moraju biti naučeni da poštuju i cene razlike među ljudima, kao i da razumeju predrasude, njihove uzroke i načine delovanja i ispoljavanja.

1.3.4. Pravo na saslušanje i izražavanje stavova i zabrinutosti

Tokom procesa posredovanja, u svim radnjama i odlukama koje se odnose na učenika, koje preduzimaju sve uključene strane, oni imaju obavezu da garantuju učeniku, koji je sposoban da ima svoje stavove, pravo da te stavove izrazi slobodno, o bilo kom pitanju koje se tiče njega, ocenjujući ih u skladu sa njegovim godinama i stepenom zrelosti, neposredno ili preko predstavnika ili odgovarajućeg organa, u skladu sa pravilima postupka važećeg zakonodavstva.²⁶ Da bi se čuli i izrazili stavovi i zabrinutosti u procesu posredovanja, mora se osigurati da se učenicima:

- ✓ daju adekvatne informacije, na način i jezik koji učenici mogu razumeti, o procesu posredovanja, značaju i mogućem efektu njihovog učešća u ovom procesu;
- ✓ garantuje pravo da izraze svoje stavove;
- ✓ uzima mišljenje o izloženim pitanjima;
- ✓ daje dužna pažnja o njihovim stavovima i zabrinutostima, obraćajući pažnju na ono što kažu o bilo kom pitanju koje ih se tiče.²⁷

Najveće greške koje se u velikom broju slučajeva prave u sukobima između učenika je kada mislimo da znamo stavove učenika, a da ne komuniciramo efikasno sa učenicima. Mora se paziti da se komunikacija ne otežava. Sukob se dodatno komplikuje komunikacijskom disfunkcijom i tako može pokrenuti začarani krug unutar kojeg se pogoršanje komunikacije i eskalacija sukoba međusobno hrane.²⁸

1.3.5. Nepristrasnost i nezavisnost

Posrednik tokom razvoja procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu mora ostati potpuno nezavisan i nepristrasan i mora ponuditi svoju uslugu, samo u onim stvarima u kojima može ostati nezavisan i nepristrasan, u suprotnom moram odbiti posredovanje, obavestiti strane da nije u mogućnosti da nastavi posredovanje i da se povuče iz relevantnog slučaja. Istovremeno, posrednik mora jednako tretirati sve strane u postupku, izbegavajući bilo kakvu vrstu pristrasnosti.²⁹

²⁶ Videti član 12, Konvencija, član 12.

²⁷ Videti član 7, Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta i član 16 i član 17 Administrativnog uputstva (VRK) - br. 02/2021 za sprovođenje pravde prilagodene deci u krivičnom, građanskom i upravnom postupku.

²⁸ Videti i uporediti, Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 16.

²⁹ Videti član 6, Zakon br. 06/L-009 o posredovanju i član 3 (1.3 i 1.4) i član 5 Kodeksa (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika.

1.3.6. Pravo deteta da se prema njemu postupa sa dostojanstvom i osećajnošću

Ljudsko dostojanstvo je nepovredivo i osnov je svih osnovnih ljudskih prava i sloboda, definisano je članom 23. Ustava. Dakle, individualno dostojanstvo, posebne potrebe, interesi i privatni život učenika moraju se poštovati i štiti, u svim fazama procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, a svaki učenik u postupku mora biti tretiran: kao pojedinac sa individualnim potrebama, željama i osećanjima, i na pažljiv i osetljiv način tokom celog procesa posredovanja.

Da bi se obezbedio dostojanstven i osećajan tretman u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, treba razmotriti negovanje prilagođenog i multidisciplinarnog pristupa za učenike, poštujući njihovo pravo da se prema njima postupa sa dostojanstvom, osetljivošću i posebnom pažnjom.³⁰

1.3.7. Privatnost i poverljivost

Detetu se garantuje pravo na privatnost, poštovanje privatnog života, porodice, doma, prepisku i moraju biti zaštićeni od zlonamernih, proizvoljnih i nezakonitih intervencija koje utiču na moral i dostojanstvo deteta.³¹

Proces posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu je poverljive prirode, sastanci posredovanja nisu javni i tokom njih se ne vodi zapisnik i ne treba ih snimati. Posrednik, učenici kao stranke i drugi učesnici u ovom procesu, dužni su da čuvaju poverljivost i sve informacije poznate u postupku posredovanja.³²

1.4. Učesnici u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu

1.4.1. Učenici – strana uključena u procesu posredovanja

U procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu učestvuju dva ili više učenika uključenih u sukob i jedna ili više osoba u svojstvu posrednika.

1.4.2. Posrednici u školskom kontekstu

Posrednik u školskom kontekstu je treća, nepristrasna osoba koja nije direktno uključena u sukob ili spor, ali interveniše i posreduje između učenika kako bi im pomogao da traže ishod koji se odnosi na njihove brige na odgovarajući način, u cilju rešavanja sporova i sukoba, u skladu sa principima posredovanja.

Svako može biti posrednik u školskom kontekstu, pa to mogu biti učenici, mogu biti nastavnici, mogu biti direktori škola, mogu biti roditelji ili rođaci.

³⁰ Videti član 12 i član 13 Administrativnog uputstva (VRK) – br. 02/2021 za sprovođenje pravde prilagodene deci u krivičnom, građanskom i upravnom postupku.

³¹ Član 39. Zakona br. 06/L-084 o zaštiti dece.

³² Videti član 7. Zaken br. 06/L-009 o posredovanju, član 12.8; Uredba br. 04/2019 za postupak posredovanja u sudskim predmetima; Član 12. Uredbe br. 04/2019 za postupak posredovanja u predmetima tužilaštva, Kodeks (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika, član 10, član 18 i član 19 Administrativnog uputstva (VRK) - br. 02/2021 za sprovođenje pravde prilagodene deci u krivičnom, građanskom i upravnom postupku.

Svaki od njih u određenim slučajevima može pomoći u rešavanju sukoba, u zavisnosti od slučaja i situacije. Svako može i treba da igra ulogu pomirenja između dece koja su u sukobu. Obaveza svih je da ne budu posmatrači sukoba, već da pokušaju da ostvare pomirenje. Taj duh se mora čuvati i svaki nastavnik ima obavezu da taj duh prenese na učenike i da vodi računa o tome da se oni implementiraju. Važno je razgovarati o posredovanju, njenim prednostima i koristima kao nastavnoj i vannastavnoj temi. Naročito u standardnim časovima sa razrednim starešinom i građanskog vaspitanja, treba razgovarati o pitanjima posredovanja i poboljšanja klime saradnje pružanjem alata i načina za razmišljanje i diskusiju u učionici o temama kao što su: ljubaznost, samopoštovanje, poštovanje razlika, odbacivanje maltretiranja, ublažavanje sukoba i glasina. Ali i drugi mehanizmi u IPO-u mogu i trebaju igrati ulogu u procesu stvaranja prijateljske klime u školi i pomoći u procesu posredovanja.

Da bi se informisale sve strane u školi, poželjno je da se nastavnici bave temama posredovanja. Širenje kulture posredovanja pomaže učenicima da imaju nenasilan i konstruktivan pristup. U ovoj mimijoj klimi učenici stiču odgovornost i zrelost: stiču samopouzdanje, kritičko razmišljanje i unapređuju svoje komunikacione veštine, razvija se poštovanje različitosti. Ova promena mentaliteta im omogućava da se otvore prema kulturi tolerancije i debate, da se uključe u kolektivne projekte i da uče o građanskom izražavanju. Upoznavanje učenika sa posredovanjem i, za neke, obuka u posredovanju je prava investicija u obrazovanje. Poboljšanje školske klime pomaže da se učenici smire i time povećaju njihove šanse za uspeh.

Pored toga, veoma je važno da svaka škola ima posrednike koji su bolje pripremljeni za ovaj proces i gde će biti adresa za svako dete kome se može obratiti za pomoć ali i za druge učenike koji mogu da predstavljaju ove slučajeve. U ovim slučajevima važno je da su posrednici prepoznati od strane učenika i da ovi posrednici postanu javni i obaveste svakog ponaosob. Stoga je neophodno obezbediti da tim učenika i nastavnika škole ima adekvatnu pripremu i veštine da igra ulogu posrednika.

Treba imati u vidu da IPO, između ostalog, ima obavezu da obezbedi primenu internih pravila kojima se definišu dužnosti i odgovornosti svakog pojedinca u okviru jaslica/vrtića/škole. Takođe, ove institucije moraju saradivati sa Savetom roditelja i Savetom učenika u konkretnim inicijativama i akcijama za sprečavanje i upućivanje slučajeva nasilja, kao i saradivati na različitim projektima sa nevladinim organizacijama koje razvijaju programe protiv nasilja u svim odnosima u okviru obrazovnih institucija.³³

Institucije koje se bave prevencijom i reagovanjem na nasilne radnje u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja,³⁴ su takođe i institucije koje moraju imati važnu ulogu i mogu biti aktivni učesnici u postupku posredovanja, a koje su dužne da preduzmu mere i radnje da spreče svaku situaciju koja dovodi do povrede prava deteta ili narušavanja dobrobiti učenika. Ova kategorija obuhvata: Unutrašnju zaštitnu mrežu i Spoljnu zaštitnu mrežu.³⁵

Rešavanje sukoba među vršnjacima, posredovanjem, zahteva posvećenost i uključenost, pre svega, Unutrašnje zaštitne mreže.

U slučajevima kada rešavanje nesuglasica i sukoba među vršnjacima u školskom kontekstu nije moguće stvoriti unutrašnju zaštitnu mrežu, u slučaju ponavljanja i tendencije eskalacije nasilja od strane istog učenika, ili u najtežim slučajevima nasilja i sukoba, onda direktor traži pomoć

³³ Videti član 9, Uredba VRK - br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (20.09.2013.)

³⁴ Videti Zakon br. 04/L-032 za preduniverzitetsko obrazovanje i Uredba VRK - br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (20.09.2013.)

³⁵ Videti član 4, Uredba VRK - br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (20.09.2013.)

i uključivanje spoljne zaštitne mreže, u skladu sa relevantnim mandatima definisanim u zakonu na snazi.

1.4.3. Vaspitač/ica, učitelj/ica, nastavnik/ca

Nastavnici mogu i treba da igraju stalnu ulogu u sprečavanju sukoba, promovisanju prijateljske klime u učionicama i školama, a takođe mogu biti i posrednici u mnogim slučajevima u sukobima između dece. U tu svrhu nastavnici saraduju i obaveštavaju razrednog/razredne starešine.

1.4.4. Razredni starešina

Razredni starešina ima obavezu da vodi računa o ponašanju učenika u školi i mora imati kontinuiranu ulogu u promovisanju sprovođenja školskih pravila, uključujući promociju posredovanja. Razredni starešina mora imati stalnu ulogu posrednika i uticati na održavanje prijateljske klime za učenike. Istovremeno, na časovima razredne nastave, treba kontinuirano da obraća pažnju na ponašanje i odnose dece i da promoviše otvoren dijalog o raznim problemima u učionici i školi. S tim u vezi traži mišljenje i predloge odeljenske zajednice. U tu svrhu razredne starešine saraduju i obaveštavaju direktora.

1.4.5. Razredna zajednica

Predsednik i članovi razredne zajednice imaju obavezu da vode računa o prijateljskom okruženju u odeljenju i školi. Kontinuirano treba da se trude da budu deo prevencije i pomirenja različitih sukoba između učenika odeljenja i učenika drugih odeljenja. Direktori treba da blisko saraduju sa razrednim starešinom i nastavnicima i obaveštavaju i traže pomoć po potrebi u rešavanju različitih sukoba između učenika.

1.4.6. Direktor škole

Direktor škole ima izvršnu odgovornost u opštem rukovođenju i administraciji ustanove, što uključuje, ali nije ograničeno na određivanje disciplinskih mera učenicima i za disciplinu i druga pitanja obrazovanja.³⁶ U različitim prijavljenim slučajevima nasilja u školi, direktor treba da blisko saraduje sa razrednim starešinama i nastavnicima i razgovara o mirnim rešenjima. Prema slučajevima, direktor postavlja i rukovodioca slučaja. Direktor može biti posrednik i u slučajevima kada smatra da je njegova intervencija u drugačijem rešavanju sukoba u najboljem interesu deteta.

³⁶ Videi član 20, Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo

1.4.7. Rukovodilac/odgovorna osoba slučaja koga odredi direktor

Rukovodilac/odgovorna osoba za slučaj koji mu je dodelio direktor treba da ima za cilj ne samo da istraži slučaj nasilja ili sukoba, već i da pronade opciju pomirenja i posreduje u slučajevima kada je to u najboljem interesu deteta. Rukovodilac/odgovorna osoba za ovu svrhu saraduje sa razrednim starešinom i obaveštava direktora.

1.4.8. Upravni odbor

Upravni odbori javnih obrazovno-vaspitnih ustanova, u sprovođenju svojih ovlašćenja i dužnosti, u izradi školskih pravila unapređuje dobro ponašanje i disciplinu učenika, promovise koncept zdrave škole i eliminaciju nasilja uključujući i prava i obaveze učenika, koja se uvek zasnivaju na važećem zakonodavstvu, moraju preduzeti mere i radnje za sprovođenje posredovanja među vršnjacima.³⁷ Direktor i razredne starešine saraduju sa Upravnim odborom i predlažu, po potrebi, sprovođenje posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu. U određenim slučajevima, kada je to u najboljem interesu deteta, Upravni odbor može predložiti posrednike, koji će rešavati određene sukobe učenika. Upravni odbor u bliskoj saradnji sa Savetom roditelja i Savetom učenika analizira podatke o nasilju iznete u instituciji u kojoj deluje i preporučuje preduzimanje daljih mera i radnji, uključujući preduzimanje mera za mirno rešavanje putem posredovanja.

1.4.9. Savet roditelja

Svaka institucija za obrazovanje ili osposobljavanje mora imati savet roditelja. Savet roditelja bira se tajnim glasanjem svih roditelja učenika koji pohađaju nastavu u toj instituciji. Roditelji, pored zastupljenosti u Savetu roditelja, imaju pravo da iznesu svoje pritužbe direktoru vaspitno-obrazovne institucije, opštini i Ministarstvu na kvalitet nastave i školskog okruženja.³⁸ Roditelji imaju veliku ulogu u procesu posredovanja među vršnjacima. U svakom slučaju kada procenjuju i kada je to u najboljem interesu deteta, mogu učestvovati ili predložiti roditelje koji mogu pomoći i mogu biti posrednici.

1.4.10. Savet učenika

S obzirom da je uloga Saveta učenika da radi na unapređenju okruženja za učenje, uslove rada i interesa koji se odnose na zdravlje, bezbednost i dobrobit učenika i da bude zastupljen u Upravnom odboru.³⁹ Savet učenika takođe može igrati ulogu u procesu posredovanja među vršnjacima.

³⁷ Videti Ibid., član 17. i član 22. Zakona br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo

³⁸ Videti član 19, Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo

³⁹ Videti Ibid., član 18..

1.4.11. Ostale stručne i pomoćne službe

Takođe i druge stručne i pomoćne službe u školama kao što su: pedagog, psiholog, sekretar ili administrator,⁴⁰ i druge službe podrške u školama, mogu i treba da daju svoj doprinos u posredovanju između učenika i mogu biti posrednici u određenim slučajevima. U tu svrhu saraduju i obaveštavaju razrednog starešinu i direktora škole.

1.5. Posredovanje „od, za, sa i između učenika/dece“

Posebnost procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu je u tome što su sami učenici posrednici. U ovim slučajevima radi se o posredovanju: „od, za, sa i između učenika“. Svaka škola treba da izgradi sistem tako da među učenicima ima posrednika koji mogu da osnuju i klubove/timove za posredovanje među vršnjacima. Posrednici se biraju dobrovoljno i nakon što prođu obuku ili testiranje koje škola može da organizuje. Najbolje rešenje je da postoji potpuna inkluzija i barem jedan učenik u odeljenju, uvek vodeći računa o selekciji u smislu rodne ravnopravnosti i iz zajednica (u onim slučajevima gde ih ima).

Veoma je važno da se sa učenicima posrednicima mogu rešiti mnogi sukobi između učenika. Oni posebno mogu doprineti rešavanju malih svakodnevnih sukoba među vršnjacima i pomoći u stvaranju bolje klime u školi. Oni su alat za prevenciju sukoba na izvoru. Ovaj metod rešavanja sukoba od strane samih učenika je sistem obrazovanja za zajednički život, zasnovan na slušanju, razumevanju osećanja jednih drugih i pronalaženju dogovora koji je zadovoljavajući za učenike.

1.6. Dužnosti posrednika

U procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, glavna uloga posrednika je da omogući dobrovoljno rešavanje sukoba ili spora i treba da pruži mogućnost stranama da istraže sve mogućnosti za njegovo rešavanje. Posrednik može predložiti opcije za rešavanje sukoba ili spora, ali ne i samo rešenje.⁴¹ Da bi posredovanje među vršnjacima bilo uspešno u školskom kontekstu, veoma je važno da posrednici ispunjavaju sledeće uslove:

- ✓ da primenjuje principe posredovanja;
- ✓ budu nepristrasni i nezavisni;
- ✓ budu prihvatljivi za obe strane;
- ✓ ozbiljno tretiraju problem bez osuđivanja učenika;
- ✓ da naglase šta ujedinjuje učenike uključene u sukob, a ne ono što ih razdvaja;
- ✓ tokom pregovaračkog procesa davati jasne i koncizne izjave;
- ✓ imaju za cilj sprečavanje konfliktnih situacija i upravljanje konfliktnim situacijama, fokusirajući se na potrebe, a ne na pozicije koje mogu dovesti učenike do sukoba;
- ✓ treba da budu fleksibilni prema opcijama koje učenici predstavljaju kao mogućnosti za rešavanje sukoba i da daju smernice za pomoć učenicima uključenim u proces posredovanja;

⁴⁰ Videti Ibid., član 21.

⁴¹ Videti i uporediti Kodeks (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika, član 7.1

- ✓ upoznaju učenike u sukobu i pokušaju da donesu rešenja od njih samih. To je pristup „sa njima-za njih“;
- ✓ efikasno doprinose naporima da se razviju sastanci posredovanja stvaranjem pozitivne atmosfere za izgradnju poverenja među učenicima i olakšavanje dijaloga između učenika;
- ✓ da planiraju sesije posredovanja i pokušaju da ne traju predugo;
- ✓ osigurati da svaki učenik ima priliku da izrazi svoje misli ili komentare;
- ✓ u slučaju zajedničkog posredovanja, posrednici treba da unapred definišu svoje uloge i da koordiniraju zajedno;
- ✓ pružiti individualnu ili kolektivnu podršku kako bi se osiguralo da će proces posredovanja biti uspešan.

Kao rezultat, neophodni kvaliteti posrednika su: sposobnost komunikacije, smirenost, osetljivost, nepristrasnost, diskrecija (posredovanje mora biti poverljivo da bi podstaklo stvaranje odnosa poverenja između učesnika u procesu posredovanja).

1.7. Prednosti/uticaji posredovanja

Posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu:

- ✓ Sprečava učenike da vrše krivična dela, upravlja i smanjuje nasilje, sukobe i uznemiravanje među učenicima;
- ✓ Sprečava, upravlja i smanjuje nasilje, sukobe i uznemiravanje među učenicima;
- ✓ Pomaže u stvaranju mirnije klime u školi;
- ✓ U službi je dobrobiti i uspeha učenika;
- ✓ Utiče na učenike da steknu samopouzdanje i da se bolje osećaju u školi;
- ✓ Pomaže u sprečavanju napuštanja škole;
- ✓ Pomaže u redovnom pohađanju škole;
- ✓ Pomaže u sticanju kulture dijaloga i tolerancije,
- ✓ Doprinosi prihvatanju različitosti i poštovanju dostojanstva drugog i njihovom učenju da „bolje žive zajedno“.

II. FAZE PROCESA POSREDOVANJA MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

2.1. Pokretanje postupka posredovanja – Upućivanje na posredovanje

Proces posredovanja mogu pokrenuti stranke ili učenici, nastavnici, direktori škola, roditelji ili rođaci i druga lica. Kao rezultat, imamo dve vrste procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu:

(1) Proces posredovanja sa samo-inicijacijom stranaka - procesi koje iniciraju sami učenici, i

(2) Proces upućivanja na posredovanje – procesi posredovanja koji su inicirali druga lica. Svi slučajevi nasilja koji su nastali u školi moraju biti odmah ispitani od strane IPO, uvek vodeći računa o najboljem interesu deteta. IPO bi od početka trebalo da razmotri mogućnost i razmotri da se slučaj uputi na posredovanje.

Kada IPO sazna da je detetu potrebna zaštita i tretman stručnih službi u skladu sa zakonom definisanim mandatom i uputi slučaj nasilja Centru za socijalni rad, i u ovim slučajevima, rukovodilac slučaja iz CPS-a, u roku od trideset (30) dana od dana prijema slučaja, mora pismeno da obavesti direktora IPO o preduzetim radnjama za pomoć detetu. Rukovodilac u saradnji sa IPO-om treba da razmotri mogućnost i da slučaj uputi na neformalno posredovanje.⁴²

S tim u vezi, treba razmotriti koje slučajeve treba uputiti na posredovanje i kakva bi i koja bi bila mogućnost uključivanja i angažovanja roditelja i zajednice da doprinesu rešavanju sukoba. Ovo je veoma važno, jer „Škola i porodica su dva međusobno povezana sistema i međusobna saradnja donosi mnoge koristi učenicima, nastavnicima i društvu.“⁴³

2.2. Sporazum stranaka za sprovođenje posredovanja

Učenici koji su uključeni u sukob, svojom slobodnom voljom, moraju pristati na razvoj procesa posredovanja. Kao prvi korak, oni moraju da pristanu da reše svoj sukob ili spor posredovanjem.⁴⁴ Nakon pristanka na početak postupka posredovanja, a pre početka postupka posredovanja, posrednik je dužan da upozna strane sa principima i pravilima sporazuma,⁴⁵ uključujući, ali ne ograničavajući se na:

- ✓ Pravo stranaka da odlučuju o postupku posredovanja;
- ✓ Pravo posrednika i stranaka da okončaju ili prekinu posredovanje;
- ✓ Održavanje poverljivosti komunikacija i dokumenata.⁴⁶

U postupku posredovanja, prava i obaveze posrednika i stranaka moraju biti precizirane pre početka postupka, te ih se umešane stranke moraju pridržavati do okončanja postupka i nakon njega.⁴⁷

⁴² Videti član 23, Uredba VRK - br. 21/2013 o Protokolu za sprečavanje i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja (20.09.2013.)

⁴³ Videti, Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 22.

Videti i uporediti Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 12

⁴⁴ Videti i uporediti Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 12.

⁴⁵ Videti i uporediti Ibid., član 11.1.

⁴⁶ Videti Kodeks (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika, član 13.1

⁴⁷ Videti Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 24

2.3. Sastanci posredovanja

Učenici koji su uključeni u sukob ili spor usmeno daju saglasnost za pokretanje procesa posredovanja. Nakon davanja saglasnosti za pokretanje procesa posredovanja, posrednici će u dogovoru sa učenicima odrediti vreme i način sprovođenja sastanaka posredovanja.⁴⁸

Sastanci posredovanja su sastanci posrednika i učenika, sa ciljem rešavanja sukoba ili sporova. Sastanci za posredovanje među vršnjacima nisu javni i tokom njihovog održavanja se ne vodi zapisnik i ne treba ih snimati.⁴⁹

Predlaže se školama da obezbede zaštićeno, bezbedno i atraktivno školsko okruženje gde učenici mogu slobodno da komuniciraju o svojim brigama, podržavaju jedni druge i uče nova iskustva. Da bi se omogućio efikasan rad posrednika/timova/klubova za posredovanje važno je da škola odredi prostoriju/učionicu u kojoj se posrednici mogu sastajati kako bi koordinirali svoje aktivnosti i vodili sastanak posredovanja. Sugerise se da prostorija bude prikladna, lako dostupna, prepoznatljiva, opremljena materijalnim sredstvima koja promovišu mirno rešavanje sukoba, dobro održavana i da obezbedi poverljivost u razvoju aktivnosti. Stvaranje ovakvih prostorija i njihovo korišćenje kako bi se učenici okupili da razgovaraju o različitim aspektima koji ih se tiču, čini ih svesnim demokratskih vrednosti, ljudskih potencijala i jednakih mogućnosti koje pomažu svakom učeniku da razvije toleranciju, uvažavanje i vrednovanje iskustava svakog pojedinca.⁵⁰

Sastanci posredovanja se odvijaju prema sledećim fazama:

- ✓ Pre otpočinjanja procesa posredovanja, posrednik obaveštava učenike o procesu posredovanja i njihovoj ulozi u posredovanju;
- ✓ Posrednik objašnjava učenicima u sukobu pravila koja će se pridržavati tokom procesa, način na koji će komunicirati, vreme koje će imati na raspolaganju itd.;
- ✓ Nakon toga, reč se daje učenicima u sukobu (u početku učenicima koji su oštećena strana) da objasne šta se dogodilo i zašto su bili u sukobu. Tokom ove faze, posrednik više sluša i može postavljati otvorena pitanja kako bi podstakao učenike da pričaju;
- ✓ Ako posrednik primeti da su strane prilično sukobljene i proces odugovlači jer se ponovo svađaju u njegovom prisustvu, onda posrednik zaustavlja proces i zakazuje sastanak za još jedan dan sa svakom stranom posebno. Ako strane na specijalnim sastancima pokažu spremnost da sednu za okruglim stolom, onda on ponovo pokreće proces sa obe strane zajedno;
- ✓ Posrednik bira (poziva) i druge osobe iz porodice ili društvenog kruga sukobljenih strana, koje mogu poslužiti kao fasilitatori u rešavanju sukoba;
- ✓ Posrednik usmerava strane da jedna drugoj pokažu svoje interese i prava, kao i uslove za izlazak iz sukoba;
- ✓ Posrednik ne daje gotova rešenja i ne daje predloge. Iz objašnjenja stranaka primećuje da li postoje zajedničke tačke, gde se ti interesi i prava mogu upariti. To samo olakšava stranama da postignu sporazum.⁵¹

⁴⁸ Videti i uporediti, Ibid., član 12.50

⁴⁹ Ibid, član 12.

⁵⁰ Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 19.

⁵¹ Videti Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 27.

2.4. Sporazum u postupku posredovanja

Sporazum putem posredovanja je sporazum koji postižu stranke i posrednik za rešavanje sukoba ili spora između stranaka u postupku posredovanja.⁵²

Obično su sporazumi putem posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu usmeni i ne moraju biti u pisanoj formi. Međutim, u određenim situacijama ozbiljnijih sukoba i kada je to volja strana u sukobu i ili kada se proceni da je to u najboljem interesu deteta, ovi dogovori se mogu sklopiti i u pisanoj formi. U ovim slučajevima, sporazum mora biti jasan i mora uključivati sve tačke oko kojih su se strane dogovorile. Posrednik je dužan da sastavi pismeni sporazum za posredovano rešenje, a pre nego što ga stranke ili njihovi zastupnici potpišu, da se uveri da je volja strana u sporazumu tačno i pošteno odražena i glasno pročita istu da potvrdi da strane nemaju primedbi na sastavljeni tekst. Zatim posrednik traži od stranaka da daju komentare pre nego što se započne proces potpisivanja, a tek nakon što se strane saglase sa sadržajem sporazuma, sporazum se finalizuje i potpisuje od strane stranaka i posrednika.⁵³ Posrednik ne uzima na čuvanje pismeni sporazum postignut u posredovanju između stranaka, već sporazum šalje direktoru škole, koji čuva ovaj sporazum i po završetku školovanja učenika, potpisnika sporazuma, uništava ove sporazume. Strankama se ne dostavlja sporazum za posredovanje u rešavanju i u slučaju spora mogu da zahtevaju od direktora potvrdu prethodno postignutog sporazuma za rešeni spor.⁵⁴

U slučajevima kada se postigne dogovor u vezi sa procesom posredovanja, koristi se Aneks 4 ovog Vodiča: *Obrazac sporazuma postignutog u posredovanju među vršnjacima u školskom kontekstu.*

2.5. Prekid i okončanje postupka posredovanja

Posrednik prekida postupak posredovanja ako primeti da među učenicima ima nedostataka u izražavanju slobodne volje stranaka.

Posredovanje između učenika završava se u sledećim slučajevima:

- ✓ kada se postigne dogovor među vršnjacima;
- ✓ kada stranka odustane (povlači) od posredovanja;
- ✓ kada posrednik utvrdi da nastavak posredovanja ne bi bilo produktivno;
- ✓ kada strane ne postignu sporazum o rešenju svog sukoba ili spora.

Sporazum zaključen u postupku posredovanja obavezujući je samo za učenike koji su u sukobu ili sporu.⁵⁵

U slučaju okončanja ili prekida posredovanja, obaveštava se direktor škole, shodno Ankesu 3 ovog Vodiča.

⁵² Videti Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 3 (1.6)

⁵³ Videti: Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 3 (1.6) i član 14; Administrativno uputstvo (MP) br. 05/2021 o određivanju postupka za pokretanje posredovanja u predmetima i predmetima upućenih od administrativnog organa, član 10.; Uredba (SSK) br. 04/2019 o postupku posredovanja u sudskim predmetima, član 13; Uredba (TSK) br. 04/2019 o postupku posredovanja u predmetima od strane tužilaštva, član 13

⁵⁴ Videti i uporediti Administrativno uputstvo (MP) br. 05/2021 o određivanju postupka za pokretanje posredovanja u predmetima i predmetima upućenih od administrativnog organa, član 13.2.

⁵⁵ Videti: Zakon br. 06/L-009 o posredovanju, član 14; Zakon br. 04/L-139 o postupku izvršenja, članovi 22, 23, 25. kao i Vodič sa modelima sporazuma o posredovanju, USAID, april 2021.

III. STRUČNO OSPOSOBLJAVANJE I PROMOCIJA POSREDOVANJA MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

3.1. *Osposobljavanje za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu*

Profesionalni razvoj u školi takođe treba da bude deo obuke za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu.

IPO organizuju obuke za posredovanje kako bi obogatili posrednike novim saznanjima za obavljanje posredovanja. Ovakva obaveza IPO proizilazi iz Zakona o zaštiti deteta (član 63), prema kojem su IPO, u okviru svojih nadležnosti i obaveza, dužni da realizuju obrazovne programe kojima se podiže svest o zaštiti i brizi o deci i nastavnim sredstvima koja se koriste i važeći školski programi na svim nivoima treba da budu orijentisani na zaštitu i brigu o detetu, a to treba činiti uz uključivanje perspektive zaštite dece i eliminisanje negativnih rodnih stereotipa, predrasuda i drugih praksi koje su u suprotnosti sa principima definisanim ovim zakonom i izradu smernica za zaštitu dece od štetnih informacija i materijala. U tom duhu treba razvijati i obuku posredovanja, koja istovremeno podiže svest o zaštiti i brizi o deci.

3.1.1. *Izbor učenika kao posrednika*

Posebno je važno da škole budu uključene dobrovoljno i obavezuju se da će podržati sprovođenje posredovanja. U ovom kontekstu takođe je odlučujuće i nesporno da se učenici, nastavnici i druga lica u IPO, koji će biti uključeni kao posrednici, takođe samostalno i dobrovoljno bez ikakvog nametanja od bilo koga i objektivno biraju. Jer takav pristup uključivanja učenika, nastavnika i drugih lica u IPO, uticaće na njihov integritet u procesu posredovanja, nepristrasnost, pouzdanost i efikasnost. Zbog složenosti radnji u procesu posredovanja, preporučuje se uključivanje učenika viših razreda od petog razreda. Dakle, izbor sa svih nivoa razreda. Takođe, trebalo bi da postoji raznolikost učenika u pogledu pola, zajednice (ako škola ima različite zajednice), socio-ekonomskog statusa porodice kao i akademskih postignuća u školi (dakle ne samo uzorni i „privilegovani“ učenici). Takođe, važan segment projekta su i grupe za podršku, odnosno učenici koji neće biti direktno uključeni u proces posredovanja, ali će pomoći ovom procesu učešćem u informisanju drugih učenika o ovoj aktivnosti kroz kampanje osmišljene u školi, identifikaciju slučajeva i njihovo upućivanje grupama za posredovanje. Grupe za podršku se takođe mogu formirati u učionicama kao zasebna odeljenja većih škola, posebno u ruralnim sredinama.⁵⁶

Formiranje timova/klubova za posredovanje treba formalizovati, precizirajući uloge i odgovornosti formiranih timova/klubova, vreme i način održavanja koordinacionih sastanaka kao i akcioni plan.⁵⁷

⁵⁶ Priručnik pregleda dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 15.

⁵⁷ Videti ibid, str. 16.

3.1.2. Priprema i izgradnja kapaciteta za posredovanje i mirno rešavanje sukoba

Jačanje aktivnosti u školama treba sprovesti i posebnim aktivnostima za organizaciju obuke za posredovanje, kao i za pripremu jednog broja učenika i školskog osoblja, za opšte principe i tehnike posredovanja između učenika. Preporučuje se da se obuke ponavljaju svake godine i da se u ove obuke uključe grupe za posredovanje. Sprovođenje obuka i seminara o prevenciji sukoba pomaže nastavnicima, školskom osoblju i učenicima da razviju veštine za upravljanje različitim konfliktnim situacijama. Svake godine jedan broj učenika završi školu i treba ih popuniti/obučiti novim posrednicima. Predlaže se da se u obuku uključe nastavnici, roditelji kao i članovi upravnog odbora škole (ili članovi zajednice oko škole) kako bi se stvorila kultura zajedničkog rada na rešavanju i upravljanju sukobima od same škole, kao i podizati svest o reagovanju i izveštavanju u pogledu zaštite i bezbednosti u školi. Organizovanje periodičnih savetovanja sa roditeljima i učenicima može uticati na podizanje svesti svih aktera u školi.⁵⁸ Sukobi između učenika u školi/odeljenju često mogu eskalirati kada učenici ili nastavnici ne znaju kako da se nose sa njima. S obzirom na veliki uticaj koji ponašanje nastavnika ima u nastavi, veoma je važno razvijati veštine sprečavanja i rešavanja sukoba u školi, koje, između ostalog, imaju za cilj da razvijaju veštine nastavnika i učenika:

- ✓ za upravljanje sukobima;
- ✓ za uspostavljanje razumevanja u školskoj sredini;
- ✓ da proceni, u školskom okruženju i šire, ponašanja i stavove koji pomažu u sprečavanju ili mirnom rešavanju sukoba;
- ✓ za stvaranje osećaja zajedništva u učionici, kao važnog faktora ne samo za ublažavanje sukoba, već i za kreativan i konstruktivan način suočavanja sa njima.
- ✓ kako naučiti učenike da rade zajedno, veruju, pomažu i dele sve jedni sa drugima;
- ✓ za sticanje znanja, veština, navika i stavova neophodnih za kreativno i mirno postupanje i rešavanje sukoba među vršnjacima u školskom okruženju;
- ✓ naučiti učenike da se kontrolišu, kada izražavaju svoja osećanja, da ne budu agresivni i destruktivni, posebno u slučajevima kada izražavaju svoj bes i zabrinutost.
- ✓ naučiti učenike da rešavaju sukobe na efikasan i konstruktivan način.⁵⁹

3.1.3. Imenovanje i sertifikacija učenika za posredovanje

Na kraju obuke važno je da učenici budu sertifikovani za obuku uz formalnu ceremoniju sertifikacije, kao i da definišu svoju ulogu u školi, vodeći računa da se ne naruši njihov integritet i da vreme koje posvećuju ovoj aktivnosti ne utiče na proces učenja i druge obavezne obrazovne aktivnosti. Takođe, sastav tima za posredovanje treba da bude poznat svim članovima škole, može se postaviti kao poster (informativno pismo) koji odražava ko su članovi tima i njihovu funkciju.⁶⁰

Škola priprema i deli sertifikate učenicima, nastavnicima i drugim licima koja su sertifikovana kao posrednici. Sva ova lica koja su sertifikovana kao posrednici među vršnjacima u školskom

⁵⁸ Videti Ibid, str. 17.

⁵⁹ Videti Priručnik za vršnjačke timove za posredovanje, KEC, str. 21-23

⁶⁰ Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, str. 18.

kontekstu, kao i lica koja učestvuju kao posrednici u ovom procesu, moraju potpisati Izjavu pod zakletvom, shodno Aneksu 2 ovog Vodiča.

3.2. Promovisanje posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu

Prilikom izrade godišnjeg kalendara vannastavnih školskih aktivnosti, IPO treba da uključi i promotivne aktivnosti za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu. Vannastavne aktivnosti treba posmatrati kao važan deo socijalne inkluzije, ali i aktivacije svih učenika bez razlike da budu korisnici i aktivni učesnici ovih aktivnosti. Vannastavne aktivnosti koje vodi posrednik i podrška učenicima mogu se razvijati različitim metodologijama rada, kao što su: predavanja, debate, umetničke aktivnosti sa temom protiv nasilja; sa zamišljenim slučajevima (simulacija fiktivnih slučajeva); igranje uloga, dramatizacija, društvene igre, takmičarske aktivnosti, pozorišne predstave, izložbe sa umetničkim delima i drugo. Takođe, u saradnji sa nevladinim organizacijama mogu se sprovesti različite aktivnosti podizanja svesti.⁶¹ Alternativno – vannastavne aktivnosti za podizanje svesti i aktiviranje učenika u školi, kao i za promovisanje pristupa mirnom rešavanju sukoba kroz umetnost, igranje uloga, dramatizaciju i debate mogu biti sledeće:

- ✓ Realizacija kreativnih radionica sa učenicima za prava učenika, kroz izložbe vizuelnih umetnosti, pozorišne predstave, projekcije kratkog filma i literarne časove;
- ✓ Obuke i aktivnosti koje promovišu komunikaciju, raznolikost i međusobnu pomoć;
- ✓ „Zamisli dan“, aktivnost učenika u dve grupe sa dobrim i lošim ponašanjem; debata nakon jedne takve aktivnosti;
- ✓ Realizacija umetničkih izložbi u oblasti mirnog rešavanja sukoba;
- ✓ Sastavljanje i distribucija postera, brošura i letaka o posredovanju kao i drugih oblika informisanja i promocije posredovanja među vršnjacima;
- ✓ Izrada logotipa za grupe posredovanja, identifikacija odabranim bojama, majice, kape ili druga identifikaciona obeležja za posrednike;
- ✓ Promocija posredovanja putem fotografija; „Moje pravo da živim bez nasilja“;
- ✓ Organizacija promotivnih aktivnosti povodom Međunarodnog dana prava deteta kao i Dana posredovanja u Republici Kosovo (26. septembar);
- ✓ Radni sto sa predstavnicima Direkcija za obrazovanje opština za promociju koncepta: „Za prijateljsku školu“;
- ✓ Izrada školskog akcionog plana za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu i mirno rešavanje sukoba;
- ✓ Formiranje klubova/timova za posredovanje unutar svake škole;
- ✓ Stvaranje prostorije u okviru škole koja je posvećena posredovanju među vršnjacima;
- ✓ Kontinuirano praćenje i procena klubova/timova za posredovanje;
- ✓ Nagrada za najbolje posredovanje u školi, u opštini i na Kosovu.⁶²

⁶¹ Ibid, strana 24.

⁶² Videti, Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019, Videti Dobre prakse primenjene u školama i podržane od strane NVO, str. 27-55.

Aneks 1: Deset (10) principa u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu

1. **Najbolji interes deteta** - Sve aktivnosti i radnje koje se preduzimaju u procesu posredovanja među vršnjacima u kontekstu škole moraju biti u najboljem interesu učenika;
2. **Slobodna volja** - Proces posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu odvija se slobodnom voljom učenika, izraženom usmeno ili pismeno;
3. **Nepriistrasnost i nezavisnost** - Posrednik tokom procesa posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu mora ostati potpuno nezavisan i nepriistrasan, u suprotnom mora odbiti posredovanje, obavestiti učenike da nije u mogućnosti da nastavi posredovanje i odustati od predmetnog slučaja;
4. **Ravnopravnost** - U procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu, strane su ravnopravne i svi učenici moraju biti tretirani jednako u svim fazama;
5. **Privatnost i poverljivost** - Proces posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu je poverljive prirode. Posrednicima i učenicima nije dozvoljeno da koriste informacije koje saznaju tokom procesa posredovanja;
6. **Pravo učenika da budu saslušani i da izraze svoje stavove i zabrinutosti** - Tokom procesa posredovanja, učenicima se garantuje pravo da slobodno izraze svoje stavove i zabrinutosti, o bilo kom pitanju koje ih se tiče, ocenjujući ih u skladu sa uzrastom i stepenom zrelosti;
7. **Pravo učenika da se prema njemu postupa dostojanstveno i osećajno** - Individualno dostojanstvo, posebne potrebe, interesi i privatni život učenika moraju se poštovati i štititi, u svim fazama procesa posredovanja među vršnjacima u kontekstu škole;
8. **Predlaganje mogućnosti rešavanja spora, ali ne i samog rešenja** - Glavna uloga posrednika u procesu posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu je da olakša rešavanje sukoba i može da predlaže opcije za rešavanje spora, ali ne i samo rešenje;
9. **Integritet** - Posrednik se mora ponašati pošteno, dostojanstveno i imati visok moralni integritet;
10. **Sukob interesa** - Posrednik mora izbegavati sukob interesa tokom celog procesa posredovanja.

Aneks 2: Izjava pod zakletvom posrednika među vršnjacima u školskom kontekstu

Škola	
Opština:	
Izjava pod zakletvom posrednika među vršnjacima u školskom kontekstu	

Ja, _____, izjavljujem pod zakletvom da ću obavljati svoje dužnosti posrednika i da ću istovremeno čuvati poverljivost rada posrednika među vršnjacima u školskom kontekstu.

Osim toga,

Izjavljujem da sam pročitao i razumeo Vodič za posredovanje među vršnjacima u školskom kontekstu i da ću ga primenjivati tokom procesa rada posrednika među vršnjacima u školskom kontekstu zajedno sa deset (10) principa u postupku posredovanja među vršnjacima u školskom kontekstu.

Ime i prezime:	Potpis:

Mesto: _____

Datum: ____ . ____ .20__ .

Aneks 3: Standardni obrazac izveštaja o posredovanju

Škola	
Opština:	
IZVEŠTAJ O PROCESU POSREDOVANJA MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU	
Za:	Direktora IPO
Posrednik:	(Napiši ime i prezime i potpis)
Datum/i posredovanja:	
Učenci uključeni u sukob:	(Napiši imena i prezimena i odeljenje)
Kratak opis o čemu je sukob bio	
Kako se završava posredovanje: (Popunite jedan od sledećih načina sa „X“)	
Dogovor je postignut	
Posredovanje je prekinuto (U ovom slučaju, u rubrici „Kratak opis o čemu je sukob bio“ ukratko opišite razloge prekida)	
Dogovor nije postignut	
Priloženi sporazum:	Da ☐ Ne ☐
Datum slanja izveštaja:	

Aneks 4: Obrazac sporazuma postignutog u posredovanju među vršnjacima u školskom kontekstu

Škola	
Opština:	
SPORAZUM POSTIGNUT U POSREDOVANJU MEĐU VRŠNJACIMA U ŠKOLSKOM KONTEKSTU	
Učenik „A“ Ime/prezime: Razred:	Učenik „B“ Ime/prezime: Razred:
Postignut je sledeći dogovor:	
<i>(Koristite dodatne listove ako je potrebno)</i>	
<i>Primer: Sastanak za posredovanje je počeo u --:-- min. u prisustvu gore navedenih učenika i posrednika.</i>	
<i>Prvo, posrednik je upoznao učenike sa principima posredovanja, zatim je započeo proces posredovanja.</i>	
<i>U početku je reč uzela oštećena stranka NNNNN, koja je opisala događaj. Zatim je reč preuzela stranka NNNN, koja je opisala događaj koji se desio.</i>	
<i>Zatim su postigli sledeći sporazum:</i>	
.....	
<i>Sporazum na ovoj sesiji posredovanja postignut je slobodnom i potpunom voljom svih učenika bez ikakvih pritisaka, nasilja, prevare ili pretnji i da oni ne osporavaju nijednu tačku ovog sporazuma.</i>	
<i>Stranke smatraju ovaj slučaj zaključenim u postupku posredovanja.</i>	
Potpis stranaka i njihovih predstavnika:	
Učenik „A“	Učenik „B“
Posrednik	_____
	(Potpis)

LISTA IZVORA

1. *Ustav Republike Kosovo;*
2. *Konvencija o pravima deteta, usvojena od strane Generalne skupštine Organizacije Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine;*
3. *Zakon br. 06/L-009 o posredovanju (Službeni list, br. 14, 20. avgust 2018);*
4. *Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta (Službeni list, br. 14, 17. jul 2019);*
5. *Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo (Službeni list, br. 17, 16. septembar 2011);*
6. *Zakonik br. 06/L-006 pravde o maloletnicima (Službeni list, br. 17, 18. oktobar 2018);*
7. *Uredba (VRK) br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja;*
8. *Administrativno uputstvo (VRK) br. 01/2021 o zaštiti i tretmanu dece počinioca krivičnih dela ispod starosti krivične odgovornosti;*
9. *Administrativno uputstvo (VRK) br. 02/2021 za sprovođenje pravde prilagođene deci u krivičnom, građanskom i upravnom postupku;*
10. *Administrativno uputstvo (MP) br. 05/2021 o određivanju postupka za pokretanje posredovanja u predmetima i predmetima upućenih od administrativnog organa;*
11. *Administrativno uputstvo (MP) br. 04/2021 za naknadu posrednika u Republici Kosovo;*
12. *Kodeks (MP) br. 12/2019 ponašanja posrednika u Republici Kosovo;*
13. *Administrativno uputstvo (MP) br. 03/2019 o licenciranju posrednika u Republici Kosovo;*
14. *Uredba br. 04/2019 o postupku posredovanja u sudskim predmetima;*
15. *Uredba br. 04/2019 o postupku posredovanja u predmetima kod Tužilaštva;*
16. *Besim M. Kajtazi: Rezime zakonodavstva o posredovanju u Republici Kosovo, Shkrola, Priština, april 2022;*
17. *Vodič za primenu Uredbe (VRK) br. 21/2013 o Protokolu za prevenciju i upućivanje nasilja u institucijama preduniverzitetskog obrazovanja, oktobar 2015;*
18. *Priručnik sažetka dobrih praksi za mirno rešavanje sukoba među vršnjacima u školama, Priština, Kosovski obrazovni centar (KEC) i ForumZFD, maj 2019;*
19. *Priručnik – Posredovanje na Kosovu – Procesi i veštine, Partners-Kosova Center for Conflict Management, Laina Reynolds Levy, PhD, Partners for Democratic Change, Mars, 2011;*
20. *Hajrullah Mustafa: Posredovanje u pravosudnom sistemu Republike Kosovo i njegova pozitivna efikasnost, Opinio Juris, br. 1/2015;*
21. *Priručnik za obuku: Zakon o posredovanju - USAID april 2012.*